Розсекречені архіви радянських спецслужб: Полковник Альфред Бізанц - нотатки з внутрішньої тюрми МДБ УРСР

ПЕРСОНИ | ВТР, 2026-06-09 08:22

Версия для печати

В архівних фондах Служби зовнішньої розвідки України знайдена справа, яку впродовж тривалого часу безуспішно розшукували історики, на активного учасника українських визвольних змагань 1918–1920 рр., полковника УГА та Армії УНР, одного з ініціаторів й організаторів формування дивізії «Галичина» Альфреда Бізанца.

Навіть дві справи-формуляри. Вони дають змогу пролити світло на деякі досі невідомі обставини його арешту, а по суті – викрадення органами мдб срср у 1945 році у Відні, етапування й перебування під слідством.

Доля Альфреда Бізанца чимось схожа з історією австрійського ерцгерцога Вільгельма Франца фон Габсбурга-Лотрінґена, відомого як Василь Вишиваний, який став полковником Легіону Українських січових стрільців і зіграв помітну роль в українському національно-визвольному русі. Той так само починав успішну кар'єру в австро-угорській армії, потім командував різними формуваннями у складі Української галицької армії та Армії УНР, був знайомий з визначними українськими військовими і політичними діячами, впродовж усього життя намагався бути корисним для української справи, після завершення Другої світової війни був схоплений працівниками СМЕРШ у Відні, доправлений для провадження слідства до Києва та обвинувачений у співпраці з низкою іноземних розвідок. Але, попри багато чого схожого, це все ж різні історії.

Прізвище А. Бізанца фігурує в багатьох агентурно-оперативних справах, зокрема на Євгена Коновальця, Андрія Мельника, Степана Бандеру, Миколу Капустянського, Володимира Кубійовича та інших українських діячів. Їхні шляхи неодноразово перетиналися. Але справу на нього завели лише у 1940 році. Це пояснюється тим, що після неабиякої активності в період визвольних змагань 1918–1920 рр. він на майже два десятки років практично відійшов від участі в громадсько-політичному житті й знову почав з'являтися в публічному просторі лише з початком Другої світової війни.

У березні 1941 року органи нквс урср отримали інформацію про те, що полковник колишньої Української галицької армії А. Бізанц керує українським табором у Кракові і там займається військовим вишколом оунівських кадрів. На одному з документів стоїть резолюція лейтенанта держбезпеки Івана Кудрі: «Зібрати всі матеріали на Бізанца і завести справу». Не без участі І. Кудрі був надісланий запит до москви з проханням надати копію повідомлення агента «Богуна» про А. Бізанца. І. Кудря брав безпосередню участь у вербуванні «Богуна» і саме від нього вперше почув це прізвище.

> Читайте також: **Розсекречені архіви радянських спецслужб: Кіндрат Полуведько. Арешт у Харкові як відлуння гучного вбивства у Роттердамі**

Невдовзі за підписом Павла Судоплатова надійшла відповідь. З цього документа почерпнули загальну інформацію про А. Бізанца. Про те, що він народився в 1890 році, під час Першої світової війни закінчив у 1915 році за скороченим курсом австрійську академію Генерального штабу. У 1918 році привів 33-й піхотний полк, у якому служив і який здебільшого складався з галичан, із Албанії через всю Угорщину до Стрия і передав його у розпорядження уряду ЗУНР. Невдовзі був призначений командантом 7-ї Львівської бригади УГА. Брав участь у багатьох боях і військових операціях. Зокрема, у Чортківській операції (8–28 червня 1919 р.), яка увійшла в історію українського війська як Чортківська офензива й одна з блискучих операцій УГА. Тоді уряд ЗУНР високо оцінив заслуги А. Бізанца, підвищивши його в ранзі до полковника.

Потім А. Бізанц служив у Генеральному штабі Армії УНР. У серпні 1919 року його частина успішно діяла під час наступу об'єднаних українських армій на Київ. Невдовзі із залишками українського війська потрапив у табір для інтернованих на території Польщі. Після завершення війни і виходу з табору повернувся в рідне село на Львівщину, де надалі мешкав із сім'єю та займався землеробством.

«Богун» зазначав, що А. Бізанц «*одружився на німкені родом із Галичини, вихованій в українському дусі. Мав сина, 1920 р. н., і доньку, 1925 р. н. Попри звільнення з армії, має вигляд типового старшини, який прямолінійно виконує свої обов'язки. У політичних розмовах не криється у висловлюванні своїх думок. За це в колах українських політиків його недолюблюють. Серед колишніх старшин має велику повагу…*» (ГДА СЗРУ. – Ф. 1. – Спр. 7413. – Арк. 11–13).

Крім того, «Богун» повідомляв, що А. Бізанц із середини 1930-х років підтримував тісні контакти з німецькими дипломатичними представниками, а восени 1939 року з сім'єю переїхав до Кракова, де зголосився на службу до адміністрації генеральної губернії. Тоді ж до міста прибув колишній сотник УГА Ганс Кох, з яким вони разом служили. Він обійняв посаду дорадника генерал-губернатора Г. Франка з українських питань, а Альфреду допоміг влаштуватися референтом з українських справ. Невдовзі Г. Кох відбув до Львова, а його місце посів А. Бізанц.

Усе це послужило підставою для заведення в квітні 1941 року на А. Бізанца справи-формуляра як на особу, яка на території генерал-губернаторства проводить контрреволюційну роботу проти срср. Але подальшій оперативній розробці завадила німецько-радянська війна. Другу справу завели в червні 1944 року на підставі відомостей про те, що він як консультант з українських питань бере активну участь у формуванні дивізії «Галичина» і є керівником військової управи дивізії.

В обох справах жодного разу не називається правильне місце народження А. Бізанца. Зазначається Перемишль, Краків або Львів. Насправді він народився 15 листопада 1890 року в німецькій колонії Дорнфельд (нині – с. Тернопілля Миколаївського р-ну Львівської обл.) у сім'ї заможного колоніста Карла Бізанца. Навчався в сільській школі, потім у львівській гімназії, в Імператорській і королівській школі кадетів у Львові (нині – Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного). Добре знав українську мову, шанував українські національні традиції. У подальшому в роки Другої світової війни неодноразово допомагав у звільненні українців із гітлерівських в'язниць і концтаборів. Про це є згадування у відкритих джерелах.

Але чекістів цікавила зовсім інша інформація. У документах нкдб, а згодом мдб він проходив як агент Абверу – німецької військової розвідки. Тож збирали докази саме такої його співпраці з німецькими спецслужбами та іншими органами окупаційної влади. Крім того, цікавило все, що стосувалося участі у створенні дивізії «Галичина».

На початку 1946 року органи мдб від закордонної агентури отримали відомості про те, що А. Бізанц з'явився у Відні, де мешкала його дружина. Невдовзі опергрупа СМЕРШ його вистежила і в березні заарештувала. У довідці, складеній на підставі слідчої справи, йдеться про те, що у травні того самого року він був етапований до москви і до 25 жовтня слідство велося в 3-му головному управлінні мдб срср. Утримували його в Бутирській тюрмі. Під час перших допитів він надавав показання лише про службу в австрійській армії, УГА та Армії УНР, а також у загальних рисах розповів про свою діяльність під час окупації.

> Читайте також: **Охота на Полковника**

Наприкінці жовтня 1946 року А. Бізанца перевезли до слідчої частини мдб урср у Києві для продовження розслідування й помістили до внутрішньої тюрми мдб. Саме документи цього періоду є унікальними і дають змогу хоча б фрагментарно простежити перебіг тогочасних подій. У справі зберігається низка повідомлень агента «Судового», якого використовували для внутрішньокамерної розробки А. Бізанца. Той доповідав слідчому все, що почув від А. Бізанца в камері або вивідав за отриманим завданням.

Із повідомлення агента «Судового» від 30 жовтня 1946 року:

«Бізанц заявляє, що він як австрійський підданий не мав бути заарештований радянськими органами. Він каже: "Мене фактично викрали у Відні серед дня на вулиці. Я, дурень, під час арешту розгубився. Поблизу від місця мого арешту знаходилося французьке посольство і наша жандармерія. Мені треба було крикнути "Рятуйте", і вони б утекли. Вони б побоялися мене заарештовувати, та й до цього не допустила б наша влада. Тепер доводиться мучитися вже 9 місяців. І я бачу, що вони мене напевне вже не випустять на волю"»
(ГДА СЗРУ. – Ф. 1. – Спр. 7413. – Арк. 63).

Із повідомлення агента «Судового» від 15 листопада 1946 року:

«Про радянську владу Бізанц відгукується вороже і заявляє, що радянські війська на Галичині спалювали села, розстрілювали чоловіків і жінок, не жаліли навіть дітей. У 1941 році, коли совєти відступали, то в одній лише Львівській області замучили (замордували) понад 5000 людей, серед який були жінки й діти, а потім усіх їх спалили»
(ГДА СЗРУ. – Ф. 1. – Спр. 7413. – Арк. 64).

Із повідомлення агента «Судового» від 28 листопада 1946 року:

«Бізанц обурюється на слідчого, що він із ним грубо поводиться і що погрожує йому. Каже: "Якщо й надалі так продовжуватиме, то я підпишу їм все, що вони вимагають, а на суді заявлю, що все це неправда, і якщо підписав, то лише тому, що мене змусили".

Щоразу, повертаючись із допиту, Бізанц приходить злий і щось невдоволено говорить сам до себе, але, на жаль, німецькою і напівголосно»
(ГДА СЗРУ. – Ф. 1. – Спр. 7413. – Арк. 62).

На погане поводження слідчих А. Бізанц нарікав неодноразово. Називав їх і тюремних наглядачів звірями. Казав, що вірить у Бога і вірить в те, що рано чи пізно їх спіткає покарання за те, що вони так знущаються над невинними людьми. Зазначав, що від нього передусім вимагали зізнань у тому, що був німецьким шпигуном. При цьому заявляв, що у слідства немає жодних доказів цього, а сам на себе він не буде намовляти. А коли йому погрожували карцером, збирався оголосити голодування.

Із повідомлення агента «Судового» від 3 грудня 1946 року:

«Про допит Бізанц зазначив: "Слідчий сказав, що триматиме мене тут і 20 місяців, поки я не зізнаюся. Нехай тримають, я все одно їм нічого не скажу, крім того, що сказав…

Слідчий погрожує позбавити мене лікарняного харчування і денного сну. Але я хворий, і він не має права цього робити.

До чого лише слідчий не чіпляється. Вже каже, що я був пов'язаний із митрополитом Шептицьким, а потім зі Сліпим. Ну, якщо я і був у Шептицького разів 10, то що тут поганого"»
(ГДА СЗРУ. – Ф. 1. – Спр. 7413. – Арк. 66).

> Читайте також: **Розсекречені архіви радянських спецслужб: Об'єкт розробки кдб «Бездольний» і його доленосний внесок в утвердження незалежності України**

На певний час, як свідчать повідомлення «Судового», від А. Бізанца перестали добиватися зізнань у тому, що він є німецьким шпигуном. Натомість почали активно цікавитися його зв'язками в політичних колах Німеччини, Польщі, Румунії, Чехословаччини, Угорщини, Швеції, Франції, Іспанії та інших країн і хотіли, щоб він розповів про відомі йому «політичні таємниці західноєвропейських держав щодо срср». Це він робив нібито охоче. При цьому зазначав, що свого часу «був не лише по службі, а й в особистому житті у близьких стосунках із Петлюрою, Пілсудським та багатьма генералами», а під час мешкання в Польщі входив до якоїсь ради, яка опікувалася справами німців. Після цього на допитах слідчі нібито почали ставитися до нього краще і навіть дозволили написати листа дружині. Але це тривало недовго.

Із повідомлення агента «Судового» від 3 січня 1947 року:

«Бізанц, повернувшись останній раз із допиту 2 січня сказав: "Я не вірю ні своєму слідчому, ні взагалі мдб. Я більш ніж упевнений в тому, що вони навіть мого листа до дружини не відправили. Лише обманюють. І все це для того, щоб спонукати мене до більших зізнань. Загалом найжахливіші методи допитів на земній кулі – це в мдб. Недарма в радянському союзі 15 мільйонів заарештованих, тобто більше, ніж усіх заарештованих на землі"»
(ГДА СЗРУ. – Ф. 1. – Спр. 7413. – Арк. 70).

Розчарування, зневіра, передчуття, що більше не вийде на волю і помре в тюрмі, з кожним місяцем посилювалися. У довідці за матеріалами слідчої справи зазначається, що А. Бізанц поступово почав розповідати все, що від нього хотіли, зокрема й про зв'язки з німецькою розвідкою. Точніше, його змусили про це свідчити.

На початку липня 1947 року слідство завершили й підготували обвинувальний висновок. 19 липня військовий трибунал військ мвс урср Київської області виніс вирок про засудження А. Бізанца на 25 років із відбуванням покарання у виправно-трудових таборах. Це останній документ, долучений до справи.

Із документів, знайдених в інших архівах, відомо, що станом на січень 1949 року А. Бізанц перебував у Дубровлагу, у травні того самого року – в особливому таборі № 3. Про подальшу долю – різні відомості. В одних джерелах зазначається, що він нібито помер у 1949 році в мордовських таборах у Потьмі, в інших ідеться про те, що опинився у владімірському централі, де за саботаж робіт був засуджений до розстрілу і розстріляний у 1951 році.

Трагічна доля Альфреда Бізанца, як і Василя Вишиваного, є ще одним свідченням жорстокості тодішньої репресивної системи сталінського режиму. Обидва загинули в радянських тюрмах за не з'ясованих до кінця обставинах. Їхні місця поховань залишилися невідомими, а інформація про обох була свідомо прихована кремлівською владою, щоб стерти й саму пам'ять про тих, хто боровся за українську справу і виступав проти тоталітарного режиму.

> Читайте також: **Розсекречені архіви радянських спецслужб: Мальтійський лицар – в оперативній розробці НКВС**

Полковник Альфред Бізанц
Полковник Альфред Бізанц
Полковник Альфред Бізанц
Полковник Альфред Бізанц
Полковник Альфред Бізанц
Полковник Альфред Бізанц
Полковник Альфред Бізанц
Полковник Альфред Бізанц
Полковник Альфред Бізанц
Полковник Альфред Бізанц
Полковник Альфред Бізанц
Полковник Альфред Бізанц
Полковник Альфред Бізанц
Полковник Альфред Бізанц
Полковник Альфред Бізанц

—

Джерело: Служба зовнішньої розвідки України

Читайте також:

- Розсекречені архіви радянських спецслужб: агент МДБ УРСР «Д-2» перевірку в СБ ОУН не пройшов
- Розсекречені архіви радянських спецслужб. Як співробітники КДБ намагалися зробити з письменника Івана Багряного «червоного»
- Розсекречені архіви: Невідомий план ліквідації Степана Бандери
- «Нептун-47», таємна зброя МГБ
- Розсекречені архіви: Євген Врецьона. Шеф розвідки «Закордонного центру ОУН»
- Розсекречені архіви радянських спецслужб. Гарвардські студії Омеляна Пріцака… під кутом зору КДБ УРСР
- Розсекречені архіви радянських спецслужб. Віхи історії української розвідки: Інформбюро Генштабу Армії УНР
- Розсекречені архіви радянських спецслужб: Спецоперація КДБ - «Дніпро» на теренах Західної Німеччини.
- Розсекречені архіви радянських спецслужб: Письменник Ігор Костецький. КДБ ловив його, та не…

Share 0

Читайте «Аргумент» в Facebook и Twitter

*Если вы заметили ошибку, выделите ее мышкой и нажмите **Ctrl+Enter.***

Коментарі